

УДК 341.48

**Л.В. БОРИСОВА**, канд. юрид. наук, доц.,  
Харківський національний університет внутрішніх справ

## **ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗКРАДАНЬ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

*Ключові слова:* наркозлочини, типові слідчі ситуації при розслідуванні розкрадань наркотичних засобів, засоби контролю, оперативно-розшукові заходи, призначення судових експертиз

Обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на території України дозволяється лише з метою застосування у медичній практиці або для науково-дослідної роботи, експертної чи оперативно-розшукової діяльності, або в навчальних цілях в порядку, встановленому Законом «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР, а у передбачених ним випадках – у порядку, що встановлюється нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та відповідних центральних органів виконавчої влади.

Масштаби і тенденції зростання незаконного виробництва, попиту і обігу наркотичних засобів і психотропних речовин становлять серйозну загрозу для здоров'я та добробуту людей, справляють негативний вплив на економічні, культурні й політичні основи суспільства.

Боротьба з наркоманією набуває важливого значення, а це консолідує науковців і практиків у протидії наркобізнесу. Дослідженню цієї проблеми присвячено праці багатьох вчених, наприклад, М. Бажанова, В. Глушкова, О. Джужі, А. Іщенко, М. Коржанського,

Д. Никофорчука, М. Салтєвського, О. Долженкова, Ю. Черкасова та інших.

Разом із тим, актуальним є подальше поглиблене дослідження наркозлочинів, що визначило ціль статті, наукова новизна якої полягає в аналізі типових слідчих ситуацій при розслідуванні розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

«Активізація досліджень в області криміналістичної методики виявила ключове значення ряду понять криміналістичної тактики і серед них поняття слідчої ситуації» [1, с.302], яке відіграє важливу роль у формуванні наукових положень й практичних рекомендацій розслідування злочинів. Точка зору В.В. Радаєва – «слідча ситуація представляє собою обумовлену об'єктивними і суб'єктивними факторами обстановку розслідування на визначений момент. Під обстановкою розслідування розуміється як його стан, так і умови, в яких воно протікає. У структурі слідчої ситуації важливе місце займає інформаційний елемент, у тому числі й відомості стосовно ситуації вчинення злочину (вихідна інформація за справою)» [2, с.13]. Результат такого пізнання Л.Я. Драпкін охарактеризував як «інформаційну модель» слідчої ситуації, що «відтворює суттєві ознаки і властивості обставин, котрі мають значення по кримінальній справі» [3, с.28–29] і є «динамічна інформаційна система, яка відображає з різним ступенем адекватності різноманітних логіко-пізнавальних зв'язків між встановленими і ще не відомими обставинами, що мають значення для справи, тактико-психологічні відношення учасників кримінального судочинства, а також організаційно-управлінську структуру й рівень внутрішньої впорядкованості процесу розслідування» [4, с.13].

О.Г. Філіппов висловив думку, що «розробка проблеми слідчих ситуацій має цілком конкретну практичну мету: виявити типові слідчі ситуації, які складаються при розслідуванні певних видів та груп злочинів і на цій

основі утворити комплекси рекомендацій з методики розслідування відповідних злочинів» [5, с.410], її сутність розглядається як «сукупність доказів та оперативно-розшукових відомостей на певний момент розслідування, що значно звужує його зміст, а це дає можливість типізувати ситуації, які складаються під час розслідування злочинів окремих видів і з урахуванням цього формувати рекомендації в межах окремих методик розслідування» [6, с.26–27].

Аналіз робіт з методик розслідування злочинів окремих видів виявив, що типові слідчі ситуації, як правило, використовуються на початковому і наступному етапі розслідування. Типові ситуації дозволяють [7, с.134]:

- вірно визначити фактичне положення тих чи інших обставин у процесі розслідування, маючи на меті отримання даних для прийняття стратегічних і тактичних рішень по справі;

- висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії та визначити подальший хід розслідування в найбільш перспективному напрямку;

- намітити повний перелік слідчих дій і оперативно-розшукових заходів та їхній найбільш доцільний порядок з метою об'єктивного розслідування злочину;

- звести до мінімуму число рішень слідчого, що ґрунтуються на пробах та помилках слідчого.

Правильний аналіз та врахування початкових умов, а саме форма подання інформації, особливості її знаходження та розповсюдження є ключовими для оцінки вихідних даних, визначенні предмету доказування, кваліфікації злочинного діяння і планування розслідування.

І.Ф. Герасимов вважає, що кожна конкретна ситуація завжди індивідуальна, тому типізація слідчої ситуації у всій повноті неможлива. Типізувати слідчі ситуації можна лише за одним із компонентів, а точніше – за одним із утворюючих цей компонент [8, с.96], а В.В. Клочков обґрунтовує: «з причин значної кількості можливих варіантів» [9, с.75].

При розслідуванні наркозлочинів типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування визначаються способом розкрадань. У випадку розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів з аптек та інших приміщень на початковому етапі розслідування можуть складатися наступні типові слідчі ситуації:

- особа затримана безпосередньо на місці вчинення злочину або при розслідуванні «по гарячим слідам»;

- особу, яка вчинила злочин, не встановлено, але, за наявної інформації, можна допустити що розкрадання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів вчинила особа, яка їх уживає;

- особу, яка вчинила злочин, не встановлено, але, виходячи з отриманої інформації, допускаємо, що розкрадання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів вчинила особа не для особистого користування, а для інших цілей.

Перша ситуація проведення слідчих дій може будуватися за такою схемою: огляд місця події; затримання підозрюваного; особистий обшук затриманого; огляд вилучених у підозрюваного предметів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; освідування підозрюваного; допит підозрюваного; отримання у підозрюваного зразків для порівняльного дослідження в залежності від слідів, предметів і об'єктів, виявлених в процесі проведення огляду, обшуку (наприклад, відбитків пальців рук, почерку, крові, наркотичних засобів і психотропних речовин, тощо); проведення інвентаризації в медичних закладах, аптеках, фармацевтичних підприємствах і об'єктах збереження викрадених наркотичних засобів і психотропних речовин; допит потерпілих, співробітників аптек, медичних закладів, фармацевтичних підприємств тощо; допит свідків; пред'явлення для впізнання підозрюваних; обшуки за місцем проживання і роботи підозрюваних; призначення різних видів експертиз; судові

експертизи матеріалів, речовин і виробів з них (експертизи наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих і ядовитих речовин); при необхідності слідчий експеримент і перевірка показань на місці; доручення органу дізнання проведення оперативно-розшукових заходів по встановленню і затриманню організаторів та інших учасників злочинних дій.

При другій слідчій ситуації доцільним є: огляд місця події; допит потерпілих або співробітників аптек, медичних і фармацевтичних закладів тощо; призначення експертиз (при виявленні на місці події порожніх флаконів, розкиданих пігулках, шприців з залишками рідини, вати з слідами крові, слідів пальців рук); проведення інвентаризації; направлення доручення в оперативний підрозділ з метою перевірки на причетність до розкрадань осіб, які стоять на обліку у нарколога або не стоять на такому обліку, але уживають наркотичні засоби і психотропні речовини<sup>1</sup>.

При третій ситуації доцільно проводити такі ж слідчі дії як і при другій, але в оперативний підрозділ слід направити доручення для встановлення осіб, які займаються протиправними операціями з наркотиками з метою встановлення їх причетності до вчинення даного злочину.

При розслідуванні розкрадань з використанням свого службового положення на початковому етапі розслідування можуть скласти наступні типові ситуації:

– у розпорядженні слідчого є оперативна інформація про вчинення розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів із медичного закладу або іншої організації, діяльність якої

пов'язана з легальним обігом наркотичних засобів; підозрюваним про це невідомо;

– кримінальна справа порушена по матеріалам перевірки про нестачу в медичному закладі чи іншій організації, діяльність якої пов'язана з легальним обігом наркотичних засобів; підозрюваним про це відомо;

– винні в розкраданні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів затримані на місці злочину.

При першій ситуації доцільним є: затримання розкрадачів на місці злочину; проведення особистого обшуку затриманих; допит затриманих; обшук за місцем роботи і проживання; накладання арешту на виявленні вклади розкрадачів в банках, вилучення та опис цінностей та майна, що отримано злочинним шляхом; виїмка документів, котрі можуть представляти інтерес для слідства, на підприємствах (в установах, організаціях), де діяли розкрадачі;

слідчий огляд вилучених документів; накладання арешту на поштову кореспонденцію; огляд виробничих і складських приміщень, обладнання; вилучення зразків наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, готової продукції, напівфабрикатів для наступного призначення експертиз; слідчий огляд предметів, котрі можуть бути речовими доказами;

організація інвентаризації і проведення документальної ревізії; допит свідків, які приймали участь інвентаризації; призначення різних видів експертиз: почеркознавчої, техніко-криміналістичного дослідження документів тощо.

При другій ситуації доцільним є такий порядок дій: огляд місця події;

виїмка та огляд документів, що відносяться до операцій, котрі визнані ревізією неогрунтованими; допит осіб, відповідальних за виявлені ревізією зловживання; проведення обшуків у цих осіб за місцем проживання з метою виявлення речових доказів, а також майна, котре може бути конфісковане за ви-

<sup>1</sup> При встановленні таких осіб можливим є проведення наступних слідчих дій: освідчування підозрюваного; особистий обшук; обшук за місцем проживання або роботи; призначення різних видів експертиз; допит підозрюваного; перевірка показань на місці та інших слідчих дій з метою встановлення всіх обставин події.

роком суду, опис цього майна; накладання арешту на виявлені вклади, поштову кореспонденцію; допит ревізорів; допит свідків, зазначених в матеріалах ревізії; допит посадових і матеріально-відповідальних осіб; допит членів комісій, вказаних в акті по списанню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; допит осіб, які виконували технічну роботу по їх переміщенню; перевірка документів на списання препаратів і лікарських засобів, що вміщують наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, котрі передавалися під звітність медичним сестрам; виїмка листів призначень, історій хвороби та інших медичних документів; призначення різних видів експертиз.

При третій ситуації можуть бути проведені такі слідчі дії: затримання винного; особистий обшук; огляд наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; освідкування; огляд місця події; допит підозрюваного; обшук за місцем проживання; вилучення зразків наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів для порівняльного аналізу; призначення судової експертизи матеріалів, речовин і виробів з них; допит свідків<sup>2</sup>.

При розкраданні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів шляхом шахрайства на початковому етапі розслідування можуть виникнути наступні типові слідчі ситуації:

– особу, яка намагалася оманним шляхом отримати наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, затримано на місці;

– в аптеці виявлено підроблений рецепт на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; особу, яка його надала не встановлено.

При першій типовій ситуації програма дій слідчого може бути такою: допит особи, яка надала підроблений рецепт на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; виїмка та огляд рецепту: допит лікаря, який видав рецепт; виїмка амбулаторної карти або історії хвороби на особу, яка пред'явила підроблений рецепт; призначення криміналістичних експертиз; обшук за місцем проживання; допит свідків.

При другій ситуації необхідним є: допит працівників аптеки, які виявили підроблений рецепт на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; вилучення рецепту; огляд місця події; допит свідків; призначення експертиз.

Основна увага приділяється проведенню оперативно-розшукових заходів з метою встановлення особи, яка пред'явила підроблений рецепт на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших обставин, що мають значення для розслідування конкретної кримінальної справи.

Варто зауважити, що хід і результати розслідування багато в чому залежать від рівня взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими апаратами. Н.А. Якубович відмічає, що «тактичний характер набуває використання не самих оперативно-розшукових заходів (це не входить в його компетенцію), а лише даних, отриманих таким шляхом, якщо орган дізнання застосував спеціальні засоби при виконанні за завданням слідчого розшукових дій» [10, с.18]. Л.Я. Драпкін [4, с.13], О.Г. Філіппов [5, с.418], В.К. Гавло [11, с.89–90] поділяють точку зору, що «слідча ситуація – це сума значущої для розслідування інформації (доказів, відомостей, отриманих не процесуальним шляхом), яка є у розпорядженні слідчого».

О.Г. Філіппов висловив думку, що «розробка проблеми слідчих ситуацій має цілком конкретну практичну мету: виявити типові слідчі ситуації, які складаються при розсліду-

<sup>2</sup> Виходячи з матеріалів кримінальної справи, можуть проводитися й інші слідчі дії.

ванні певних видів та груп злочинів і на цій основі утворити комплекси рекомендацій з методики розслідування відповідних злочинів» [5, с.410], її сутність розглядається як «сукупність доказів та оперативно-розшукових відомостей на певний момент розслідування, що значно звужує його зміст, а це дає можливість типізувати ситуації, які складаються під час розслідування злочинів окремих видів і з урахуванням цього формувати рекомендації в межах окремих методик розслідування» [12, с.26–27].

Таким чином, у залежності від отриманої інформації доречно приймати рішення про проведення конкретних слідчих дій, необхідних в даний момент; оперативним співробітникам при розкритті даного виду злочинів слід звертати увагу на необхідність здійснення повного комплексу певних оперативно-розшукових заходів з урахуванням особливостей конкретного злочину.

Важливими є необхідні засоби контролю за деякими речовинами, в тому числі прекурсорами, хімічними речовинами і розчинниками, які використовуються при незаконному виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, легко доступність яких призводить до зростання підпільного виробництва наркотичних засобів і психотропних речовин.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. Т. 3.: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Белкин Р. С. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с.

2. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика и её использование в следственной практике : лекция / Радаев В. В. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1987. – 21 с.

3. Драпкин Л. Я. Понятие и классификация следственных ситуаций / Л. Я. Драпкин // Следственные ситуации и раскрытие престу-

плений : науч. труды. – 1975. – Вып. 41. – С. 26–45.

4. Драпкин Л. Я. Общая характеристика следственных ситуаций / Драпкин Л. Я. // Следственная ситуация : сб. науч. тр. / отв. ред. В. В. Клочков. – М. : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер по предупреждению преступлений, 1985. – С. 13–16.

5. Криминалистика : учебник / под ред. А. Г. Филиппова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Спарк, 2000. – 687 с.

6. Филиппов А. Г. К вопросу об особенностях расследования отдельных видов и групп преступлений / Филиппов А. Г. // Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений. – Свердловск : УРГУ, 1980.

7. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / Васильев А. Н., Яблоков Н. П. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 143 с.

8. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Белкин Р. С. – М. : Юрид.лит., 1988. – 304 с.

9. Клочков В. В. Проблемы теории следственной ситуации / Клочков В. В. // Следственная ситуация : сб. науч. тр. / отв. ред. В. В. Клочков. – М. : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер по предупреждению преступлений, 1985. – С. 74–79.

10. Советская криминалистика: Теоретические проблемы. / Н. А. Селиванов, В. Г. Танасевич, А. А. Эйсман, Н. Я. Якубович. – М. : Юрид. лит., 1978. – 192 с.

11. Гавло В. К. О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц / Гавло В. К. // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования. – М., 1973. – С. 89–90.

12. Филиппов А. Г. К вопросу об особенностях расследования отдельных видов и групп преступлений / А. Г. Филиппов // Особенности расследования отдельных видов и

груп преступлень. – Свердловск : УРГУ, | 1980. – 145 с.

*Борисова Л. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / Л. В. Борисова // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 97–102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11blvaap.pdf>*

Розглянуті типові слідчі ситуації при розслідуванні розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Із врахуванням типових слідчих ситуацій, виникаючих при розслідуванні даного виду злочинів, запропоновані схеми проведення слідчих дій у випадку розкрадань наркотичних засобів із аптек та інших приміщень, розкрадань з використанням службового положення. Зроблені висновки щодо доцільності розслідування справ про незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у формі постійної взаємодії слідчих і оперативних підрозділів.

\*\*\*

*Борисова Л.В. Типичные следственные ситуации при расследовании хищений наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров*

Рассмотрены типичные следственные ситуации расследования хищений наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. С учетом типичных следственных ситуаций, возникающих при расследовании данного вида преступлений, предложены схемы проведения следственных действий в случае хищений наркотических средств из аптек и других помещений, хищений с использованием служебного положения. Сделаны выводы о целесообразности расследования дел о незаконном обороте наркотических средств психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров в форме постоянного взаимодействия следственных и оперативных подразделений.

\*\*\*

*Borisova L.V. Common Investigative Situations at Investigation of Thefts of Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues and Precursors*

Common investigative situations at investigation of thefts of drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors are described. Schemas and approaches of typical situations within such types of investigations are suggested. The conclusion is made regarding the necessity of instant cooperation of operational and investigational departments within the investigations of illegal drug and psychotropic substances trafficking, their analogues and precursors.